

วรรณกรรม และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการใช้ประกอบข้อมูลการศึกษาวิจัย เรื่องการพัฒนาบริการข้อมูลสำหรับประชาชนผ่านเว็บไซต์ศึกษาเฉพาะกรณี ศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานคร กองสารสนเทศภูมิศาสตร์ สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ จากแนวความคิด เอกสารทางวิชาการ ข้อมูลค้นคว้าทางวรรณกรรม และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางประกอบการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ (Learning Theory)
2. แนวคิด การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย
3. แนวคิดการมีส่วนร่วม
4. ข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานคร
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดในการศึกษา

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ (Learning Theory)

1.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory)

การเรียนรู้ เป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ เพราะการเรียนรู้ จะช่วยให้มนุษย์ดำรงอยู่ในสังคมได้ ด้วยการเปลี่ยนแปลงไปตามที่เราได้เรียนรู้มา ดังที่มีผู้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้คือ “กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม อันเนื่องมาจากประสบการณ์ หรือมาจากการฝึกหัด ซึ่งพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงจะเป็นพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร” (พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา, 2542, น. 77) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา (Bandura) ที่กล่าวว่า “มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสรรพสิ่งต่างๆ ที่เป็นเหตุเป็นผล ซึ่งมนุษย์ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง และมีผลต่อความเชื่อ รวมทั้งมีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ด้วย”

การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งการเปลี่ยนพฤติกรรมนั้นเกิดจากการได้รับประสบการณ์ ดังนั้นการเรียนรู้มีหลักสำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนพฤติกรรม โดย
 - 1.1 เปลี่ยนจากไม่เคยรู้จักบริการ เป็นรู้จักบริการนั้น
 - 1.2 เปลี่ยนจากไม่ชอบบริการ เป็นชอบบริการนั้น
 - 1.3 เปลี่ยนจากไม่เคยใช้บริการ เป็นใช้บริการนั้น
- 2) การเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างถาวร เมื่อรู้จักชื่อของบริการอย่างค่อนข้างถาวรแล้ว แม้จะทิ้งช่วงเวลาไปเนิ่นนาน ก็ยังบอกชื่อเครื่องหมายการค้าของบริการนั้นถูกต้อง
- 3) การเรียนรู้เกิดจากผู้รับบริการ ได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับบริการ ไม่ว่าจะโดยตรงด้วยตนเองมาก่อน หรือโดยผู้อื่นบอก

ไอวาน พัลลอร์ฟ (Pa Loarf, 1980 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539, น. 339-340) ได้เสนอทฤษฎีการเรียนรู้ รู้จากเงื่อนไขสิ่งเร้า ซึ่งสามารถนำมาอธิบายความรู้สึกที่มีต่อบริการได้ หากนำสิ่งเร้าตามธรรมชาติ ไปควบคู่กับบริการบ่อยๆ แล้วจะทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับความรู้สึกที่นำมากระตุ้น

บี เอส สกินเนอร์ (Skinner, 1990 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539, น. 340-341) ได้เสนอทฤษฎีการเรียนรู้เงื่อนไขการกระทำว่าเป็นการเรียนรู้ความสัมพันธ์ ระหว่างการกระทำ (Operant) กับผลจากการกระทำ (Consequence) และผลจากการกระทำในอดีตจะเป็นตัวกำหนดแนวโน้ม ที่จะกระทำ หรือเลิกกระทำในอนาคต

ทฤษฎีการเรียนรู้เงื่อนไขการกระทำ สามารถอธิบายว่าผู้รับบริการมีแนวโน้มที่จะกลับมาใช้บริการอีก หากได้รับบริการที่พึงพอใจและจะไม่กลับมาใช้บริการอีกหากมาแล้วได้รับบริการที่ไม่พึงพอใจ

จากที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่าการเรียนรู้คือกระบวนการของการที่บุคคลพยายามปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตน เพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมตามสถานการณ์ต่างๆ จนสามารถบรรลุถึงเป้าหมายที่แต่ละบุคคลได้ตั้งเอาไว้ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น เกิดเนื่องมาจากการฝึกหัดและประสบการณ์การเรียนรู้

สื่ออินเทอร์เน็ตก็สามารถเป็นสื่อแห่งการเรียนรู้ได้ สามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติความเข้าใจ เปลี่ยนผู้ให้บริการจากไม่เคยรู้จักโฮมเพจของหน่วยงาน เป็นรู้จัก เปลี่ยนจากไม่ชอบบริการเป็นชอบบริการของเรา เป็นจากไม่เคยใช้เป็นทางเลือกในการเข้ามาใช้บริการ โดยอาศัยรูปแบบ สีสันของเว็บเพจเป็นเครื่องกระตุ้นสิ่งเร้าให้ผู้ให้บริการสนใจ และจดจำเว็บไซต์ของหน่วยงานได้

1.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรม的开รับสื่อ

ผู้รับสารเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้น (Active) ในการเลือกที่จะเปิดรับสื่อด้วยตนเอง การที่ผู้รับสารจะใช้สื่ออะไรก็ตาม ผู้รับสารจะมีการเลือกสรร และการแสวงหาข่าวสารเป็นไปตามความต้องการหรือความคาดหวังที่แตกต่างกันไปในแต่ละคน ผู้รับสารมีกระบวนการเลือกสรร (Selective Processes) (พีระ จิระโสภณ, 2534) ข่าวสาร ซึ่งกระบวนการเลือกสรรเปรียบเสมือนเครื่องกรอง (Filters) ข่าวสารในการรับรู้ของมนุษย์เรา ซึ่งมี 3 ขั้นตอนดังนี้

การเลือกเปิดรับ
การเลือกรับรู้
การเลือกจดจำ

แผนภาพ แสดงเครื่องกรอง (Filters) ข่าวสาร

1. การเลือกเปิดรับหรือเลือกสนใจ (Selective Exposure or Selective Attention) หมายถึง แนวโน้มที่ผู้รับสารจะเลือกสนใจ หรือเปิดรับข่าวสารจากแหล่งๆ สารแหล่งใดแหล่งหนึ่งที่มียู่ด้วยกันหลายแห่ง โดยทั่วไปแล้วผู้รับสารมักจะเลือกเปิดรับข่าวสารที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับความเชื่อ ทศนคติและความสนใจของตน โดยผู้รับสารมักจะเลือกรับสิ่งที่สนับสนุนความคิดเดิมของตนอยู่เสมอ

2. การเลือกรับรู้หรือตีความ (Selective Perception or Selective Interpretation) เป็นกระบวนการกลั่นกรองขั้นต่อมา เมื่อบุคคลเลือกเปิดรับข่าวสารจากแหล่งหนึ่งแหล่งใดแล้ว ประสพการณ์ตามความเชื่อ ความต้องการ ความคาดหวัง ตามแรงจูงใจ ตามสภาวะร่างกายหรือสภาวะอารมณ์ เป็นต้น

3. กระบวนการเลือกจำ (Selective Retention) เป็นแนวโน้มในการเลือกจดจำข่าวสารเฉพาะสารที่มีเนื้อหาส่วนที่ตรงกับ ความสนใจ ความต้องการ ทศนคติของตนเอง การเลือกจดจำนี้เปรียบเสมือนเครื่องกรองขั้นสุดท้าย ที่มีผลต่อการส่งสารไปยังผู้รับสาร ในบางครั้งก็จะลืมเนื้อหาของสารในส่วนที่ไม่ตรงกับ ความสนใจของตนเอง

ดังนั้น นอกจากเนื้อหาสาระแล้ว ผู้ผลิตสื่อเว็บไซต์ จึงจำเป็นต้องออกแบบสื่อให้มีความน่าสนใจ เพื่อให้ผู้ที่เข้าชมเลือกที่จะเรียนรู้ ศึกษาข้อมูลจากเว็บไซต์ของเรา และให้

ความสำคัญกับการจัดวางรายการเชื่อมโยงข้อมูล (Hyperlink) เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจและจดจำของผู้ใช้นั่นเอง

นอกจากนี้ วิลเบอร์ ชแรมม์ (Schramm) ยังได้ชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเลือกรับสารดังนี้

1. ประสบการณ์ ผู้รับสารแสวงหาข่าวสารแตกต่างกันไป ตามประสบการณ์ของตน
2. การประเมินสารประโยชน์ของข่าวสาร ผู้รับสารจะแสวงหาข่าวสารเพื่อตอบสนองจุดประสงค์ของตน

3. ภูมิหลัง ผู้รับสารที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน จะให้ความสนใจต่อเนื้อหาสารต่างกัน
4. การศึกษาและสภาพแวดล้อม มีผลต่อพฤติกรรมการเลือกรับสื่อ และเนื้อหาสารที่ต่างกัน

5. ความสนใจในการรับสาร เป็นเรื่องเกี่ยวกับสภาพร่างกายและจิตใจของผู้รับสารที่มีผลต่อพฤติกรรมการเปิดรับสารที่ต่างกัน

6. บุคลิกภาพ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การโน้มน้าวใจ และพฤติกรรมของผู้รับสาร

7. อารมณ์ สถานภาพทางอารมณ์ อาจเป็นอุปสรรคต่อความเข้าใจความหมายของสาร

8. ทัศนคติ เป็นตัวกำหนดท่าทีของการรับและการตอบสนองต่อข่าวสารที่เปิดรับ
- เมอริล และ โลเวนสไตน์ (Merrill and Lowenstein, 1971) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมการเปิดรับสื่อและข่าวสารที่มีต่อการยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม ดังนี้

1. ความเหงา เพราะมนุษย์ต้องการมีเพื่อน ไม่สามารถอยู่ได้เพียงลำพัง ต้องหันมารับสื่อสารกับผู้อื่น และแท้จริงคนบางส่วนพอใจที่จะอยู่กับสื่อมากกว่า จะอยู่กับบุคคลในบางครั้ง

2. ความอยากรู้อยากเห็น เพราะเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ที่ต้องการรับรู้ข่าวสารเพื่อตอบสนองความต้องการอยากรู้อยากเห็นของตน ไม่ว่าสิ่งที่ยากรู้นั้นจะมีผลกระทบต่อนตนเองทั้งทางตรงและทางอ้อม หรืออาจเป็นผลกระทบต่อผู้อื่น

3. ประโยชน์ใช้สอย (Self Aggrandizement) โดยทั่วไปแล้ว มนุษย์เป็นผู้มีความเห็นแก่ตัว ในฐานะที่เป็นผู้รับสาร จึงต้องการแสวงหาข่าวสาร และใช้ข่าวสารบางอย่างเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง เพื่อช่วยให้ความคิดของตนเองบรรลุผล และเพื่อให้ได้รับข่าวสารที่จะช่วยให้ตนเองได้รับ

ความรู้ ความสะดวกสบาย ปลอดภัย รวมทั้งให้ได้รับข่าวสารที่ทำให้ตนเองเกิดความสนุกสนาน บันเทิง เพื่อตอบสนองความต้องการของตน

4. สาเหตุจากตัวสื่อ ซึ่งมีลักษณะกระตุ้นชี้นำทำให้ผู้รับข่าวสาร ต้องการได้รับข่าวนั้นๆ จากสื่อที่สามารถตอบสนองความต้องการและทำให้เกิดความพึงพอใจ เช่น คนดูโทรทัศน์แทนการ ออกนอกบ้าน ใช้อินเทอร์เน็ตแทนการเข้าห้องสมุด เป็นต้น

นอกจากนี้ Gerald C.Ubben & Larry W. Hughes ยังได้กล่าวถึงการสื่อสารว่าควร เป็นการสื่อสารแบบ 2 ทาง และข้อมูลข่าวสารจำเป็นต้องเป็นระบบเปิด มีความโปร่งใส ชัดแจ้ง รูปแบบการสื่อสารควรมีหลายรูปแบบ เช่น โทรศัพท์ อีเมล อินเทอร์เน็ต การประชาสัมพันธ์ผ่าน วิทยุ โทรทัศน์ (Ubben, and Hughes, 1992, p. 302)

ดังนั้น หาสื่ออินเทอร์เน็ตมีความน่าสนใจ ง่ายและมีความเร็วในการเยี่ยมชม ก็น่าจะเป็นที่ ต้องการของผู้ใช้ แทนการเดินทางเพื่อศึกษาข้อมูลต่างๆ จากห้องสมุดประชาชน หรือ มหาวิทยาลัยเพียงอย่างเดียว

ดังนั้น กรุงเทพมหานครจึงใช้ศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานครเป็นศูนย์ข้อมูลกลางทำการ เผยแพร่ข้อมูลให้แก่ประชาชนโดยใช้เทคโนโลยีที่คนส่วนใหญ่เข้าถึงได้ อันเป็นการเพิ่มคุณภาพ และประสิทธิภาพของการให้บริการของกรุงเทพมหานคร (ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2541, น. 3) ซึ่งระบบอินเทอร์เน็ตหรือเว็บไซต์ของศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานครมุ่ง พัฒนาให้มีความน่าสนใจ ทั้งรูปแบบและเนื้อหา สามารถเข้าถึงประชาชนทั้งในกรุงเทพมหานคร และทั่วโลกได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสะดวกในการเลือกศึกษาตามอัธยาศัย ลดขั้นตอนการขอใช้ บริการไม่ต้องเดินทางมายังศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร (เสาชิงช้า) อีกต่อไป

2. แนวคิด การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

2.1 แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี (2543) ได้ให้นิยามของการเรียนรู้ คือ

การกระทำของคนที่มีปารถนาจะทำความเข้าใจกับประสบการณ์ที่ได้พบ ซึ่งอาจจะ เกี่ยวโยงกับการเพิ่มพูนทักษะ ความรู้ ความเข้าใจ ค่านิยม รวมทั้งศักยภาพในการ

ใคร่ครวญ การเรียนรู้ที่มีประสิทธิผลย่อมจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง การพัฒนา และความปรารถนาที่จะเรียนรู้ให้มากยิ่งขึ้นไปอีก

การเรียนรู้แนวความคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์การศึกษาเกิดขึ้นเมื่อประมาณกว่า 30 ปีมาแล้ว ภายใต้ความพยายามของ OECD UNESCO และสภายุโรป (Council of Europe) เป็นการสนองต่อความบกพร่องที่เกิดขึ้นในอดีต ในขณะที่บุคคลเรียนรู้ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ โอกาสทางการศึกษามีขีดจำกัดในช่วงเริ่มแรกของชีวิต ที่ครอบงำโครงการศึกษาที่เป็นทางการ (Formal Education) จึงมีความจำเป็นที่จะให้โอกาสที่สองแก่คนที่ไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษาในช่วงวัยเด็กและวัยรุ่น โดยเฉพาะในเรื่องของรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายและยืดหยุ่น การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้จากสถานศึกษา สถานประกอบการ ชุมชน หรือจากการศึกษาทางไกล (OECD, 2004 อ้างถึงใน รักกิจ ศรีสรินทร์, 2548)

การเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่เพียงหมายถึงการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมการเรียนรู้ทุกรูปแบบตลอดช่วงชีวิตอีกด้วย บทความชิ้นนี้นำเสนอความหมายเชิงนโยบายที่ตรงประเด็นของแนวคิด “การเรียนรู้ตลอดชีวิต”

2.2 คุณลักษณะพิเศษของแนวความคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตต้องมีมุมมองแบบองค์รวม (Comprehensive View) ที่ครอบคลุมกิจกรรมการเรียนรู้ทุกด้าน โดยมีเป้าหมายที่จะปรับปรุงความรู้และความสามารถในการแข่งขันของบุคคลที่ปรารถนาเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้คุณลักษณะ 4 ประการ ของแนวความคิดการเรียนรู้ ได้แก่

1. มีมุมมองอย่างเป็นระบบ สิ่งนี้คือคุณลักษณะ ที่พิเศษที่สุดของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ครอบคลุมแนวความคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของอุปสงค์ (Demand) และอุปทาน (Supply) ของโอกาสการเรียนรู้ที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบที่มีความเชื่อมโยงกัน ซึ่งครอบคลุมวงจรชีวิตทั้งหมด และประกอบด้วยรูปแบบต่างๆ ของการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2. มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีการเปลี่ยนจากมุ่งเน้นด้านอุปทาน (Supply) เป็นศูนย์กลางในรูปแบบการจัดการศึกษาเชิงสถาบันที่เป็นทางการ ไปสู่ด้านอุปสงค์ (Demand) ที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก

3. มีแรงจูงใจที่จะเรียน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งนี้ต้องมุ่งเน้นที่จะพัฒนาขีดความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ที่ตนเองเป็นผู้ชี้นำ

4. มีวัตถุประสงค์ของนโยบายการศึกษาที่หลากหลาย มุมมองวงจรชีวิตที่ให้ความสำคัญกับเป้าหมายการศึกษาที่หลากหลาย อาทิ การพัฒนาบุคลากร การพัฒนาความรู้ วัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และการจัดลำดับความสำคัญของวัตถุประสงค์เหล่านี้ อาจเปลี่ยนไปในแต่ละช่วงชีวิตของคนๆ หนึ่ง

ซึ่งพลังผลักดันที่สำคัญทางสังคมเศรษฐกิจจำนวนมากสนับสนุนแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของการทำงานและตลาดแรงงาน และโครงสร้างอายุประชากร เป็นแรงผลักดันที่สำคัญต่อความจำเป็นที่จะต้องมีการยกระดับทักษะการทำงานและการใช้ชีวิตอย่างต่อเนื่อง ความต้องการก็เพื่อ Threshold ที่ยกกระดับของทักษะเช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นในธรรมชาติของทักษะ แรงกระตุ้นของกิจการเพื่อให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้นส่งผลต่อสภาพการทำงานมีแนวโน้มที่จะมีการจ้างงานระยะสั้นในตลาดสินค้าที่เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของตลาดได้ง่าย และวัฏจักรสินค้าที่สั้นลง งานอาชีพลดลง และบุคคลประสบกับความเปลี่ยนแปลงในเรื่องงานดีขึ้นในช่วงชีวิตทำงาน

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอย่างกว้างขวางกำลังคุกคามชั่วคราวระหว่างสิ่งที่ความรู้มีและสิ่งที่ความรู้ไม่มี ในทางกลับกันสิ่งนี้อาจคุกคามรากฐานของประชาธิปไตยด้วยโอกาสในการฝึกอบรมในภายหลังนั้น ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของแต่ละบุคคลที่เข้ามาสู่การจ้างงาน และโอกาสการเรียนรู้เปิดกว้างแก่ผู้ว่างงาน ลูกจ้างในสถานประกอบการขนาดเล็ก และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม กลับยิ่งน้อยกว่าลูกจ้างในสถานประกอบการขนาดใหญ่ ความไม่เท่าเทียมกันนี้ (Disparities) สะท้อนช่องว่างรายได้ระหว่างผู้มีวุฒิการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย และผู้ที่ไม่มียุติดังกล่าว และช่องว่างนั้นยิ่งกว้างขึ้นเรื่อยๆ

ดำเนินการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มนั้นเป็นเรื่องที่ท้าทายอย่างยิ่ง ที่จะบรรลุผลได้ก็ต้องสร้างความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องและต้องใช้เวลายาวนาน ในขณะที่แนวคิดนี้ต้องได้รับการสนับสนุนและดำเนินการอย่างจริงจังจากฝ่ายการเมือง ที่จะต้องบรรจุเป็นนโยบายหลักของรัฐบาล มีหลักฐานข้อเท็จจริงน้อยมากที่ชี้ให้เห็นว่ามีความจริงใจที่จะสร้างการเรียนรู้ที่เป็นระบบ กรอบแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้ให้ทิศทางที่ชัดเจนในการปฏิรูปนโยบายกรอบแนวคิดนี้เสนอให้มีการดำเนินการที่เป็นระบบใน 5 เรื่อง ดังนี้

1. ปรับปรุงการเข้าถึง คุณภาพ และความเป็นธรรมในการเรียนรู้
2. สร้างรากฐานที่มั่นคงด้านทักษะสำหรับทุกคน
3. ให้ความสำคัญกับทุกรูปแบบของการเรียนรู้ ไม่เพียงเฉพาะการศึกษาที่เป็นทางการเท่านั้น

4. จัดสรรทรัพยากร และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจากทุกภาคส่วน สนับสนุนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นทุกช่วงเวลาในชีวิต

5. ความร่วมมือของทุกภาคส่วน

รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทย ในศตวรรษที่ 21 (สุมาลี สังข์ศรี, 2544, น. 61) กล่าวว่า ควรมีเนื้อหาที่ให้ความรู้แก่ผู้เรียน คือ เนื้อหาพื้นฐานที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต ได้แก่ การอ่าน การเขียน การคิดคำนวณเบื้องต้น ความรู้เกี่ยวกับตนเอง เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นทักษะเบื้องต้นในการดำเนินชีวิต ความรู้และทักษะเกี่ยวกับอาชีพต่างๆ เพื่อให้ได้มีความรู้ และทักษะที่เป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบอาชีพหรือปรับปรุงอาชีพที่ทำอยู่หรือสร้างอาชีพใหม่ เพื่อเพิ่มพูนรายได้ ความรู้ข่าวสารต่างๆ ไป เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้มีความรู้ทันเหตุการณ์ ได้ทราบข่าวสารความเคลื่อนไหวต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ และพัฒนาชุมชน เนื้อหาที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาที่พบในการดำเนินชีวิตสังคมสิ่งแวดล้อม เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้แก้ปัญหาต่างๆ ที่ต้องเผชิญในการดำเนินชีวิต เหตุการณ์ต่างๆ เป็นลักษณะของการเรียนรู้จากปัญหา ความรู้และทักษะที่จะเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ เช่น ความรู้และทักษะทางด้านภาษา เพื่อที่จะสามารถแสวงหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต รู้จักเลือกรับความรู้ รู้จักกลั่นกรองเลือกสรรข้อมูลข่าวสารที่เป็นความรู้ และได้ประโยชน์ที่มีคุณค่า

ทั้งหมดนี้เป็นเนื้อหาความรู้ในภาพรวมที่แหล่งการเรียนรู้พึงจัดให้แก่บุคคล แหล่งการเรียนรู้แต่ละแห่งอาจจะให้ความรู้ได้ไม่ครอบคลุมทั้งหมดทุกประเภท แต่เมื่อบุคคลได้รับการศึกษาจากหลายๆ แหล่งความรู้ ก็จะช่วยให้เขาได้ความรู้ครอบคลุมตามที่ต้องการ

เป้าหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อทุกคนนั้น ให้ความสำคัญกับการกระจายโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการเรียนรู้ การขยายโอกาสทางการศึกษาเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ช่วยลดความแตกต่างของอัตราการมีส่วนร่วมของกลุ่มที่มีความแตกต่างทางสังคมเศรษฐกิจโดยอัตโนมัติ มีปัจจัยที่เป็นระบบอย่างมีนัยสำคัญของความไม่เท่าเทียมกันนี้ รวมไปถึงความเสี่ยงจากช่องว่างของโลกดิจิทัล (Digital Divide) และวัฏจักรแห่งความเลวร้าย (Vicious Circle) บุคคลที่มีการศึกษาดีเป็นกลุ่มที่ได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้ในช่วงชีวิตของพวกเขา ความไม่เท่าเทียมกันเหล่านี้ต้องแก้ไขโดยเร่งด่วน การให้แต่ละคนมีการศึกษานั้นเป็นสิ่งจำเป็นประการหนึ่ง ในพื้นที่

ทางการศึกษาของเด็กเล็ก ภาครัฐต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญเพื่อเป็นหลักประกันว่าเด็กเหล่านี้จะมีพื้นฐานที่ดีในการเข้าสู่การศึกษาระดับถัดๆ ไป ที่จะไม่กลายเป็นกลุ่มด้อยโอกาสต่อไป สำหรับผู้ใหญ่ในวัยแรงงานนโยบายที่เกี่ยวข้องต้องไม่มุ่งเน้นแต่เพียงโครงการฝึกอบรมพนักงานเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญกับงานและสถานประกอบการด้วย ในแนวทางที่สร้างบรรยากาศให้เกิดการพัฒนาความสามารถและการเรียนรู้ สถานที่ทำงานที่มีบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดีสร้างได้หลายวิธี: โครงสร้างที่มีการกระจายอำนาจและมีช่วงชั้นการบังคับบัญชาน้อย ในรูปขององค์กรที่แบนราบ (Flat Organization) สนับสนุนให้พนักงานสามารถสะท้อนประสบการณ์ของตนได้ การใช้การผลิตเป็นทีม (Team-based Production) และเปิดโอกาสให้พนักงานให้ความเห็นและข้อเสนอแนะต่อปัญหาใหม่ๆ ในการผลิตยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิต 10 ประการคือ

1. การวางกรอบงานในเชิงกลยุทธ์
2. การปฏิวัติเจตคติ
3. การขยายขอบเขตของการเข้ามามีส่วนร่วมและผลสัมฤทธิ์ให้กว้างไกล
4. ความสำคัญของบ้าน ชุมชน และสถานประกอบการ
5. การปรับระบบระเบียบให้เรียบง่ายและการบูรณาการ
6. การประสานแผน ทุนส่วน และความร่วมมือร่วมใจ
7. การเข้าถึงสารสนเทศ คำปรึกษา และการแนะแนว
8. ความถูกต้องของข้อมูล เป้าหมาย และมาตรฐาน
9. การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ในการสื่อสารและการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร
10. การจัดสรรทุนกับการใช้จ่าย

ซึ่งจะก่อให้เกิดความเป็นธรรม โดยลดอุปสรรคต่างๆ เพื่อเปิดโอกาสกว้างในการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์นี้มีบทบาทสำคัญในการทำลายวงจรแห่งการเสียเปรียบ และเพิ่มการสนับสนุนความเข้มแข็งทางสังคมการปรับปรุงด้านความเป็นธรรมและลดต้นทุนระยะยาว ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ และยังช่วยขยายการเรียนรู้ตลอดชีวิตสู่ทุกคนอีกด้วย นโยบายนี้พุ่งเป้าไปที่การเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างเงื่อนไขสำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจที่ยั่งยืน ควบคู่ไปกับการสนับสนุนนโยบายเศรษฐกิจ มหาภาค ตลาดแรงงาน สังคม และสิ่งแวดล้อม อีกทั้งเป็นการสร้างรากฐานที่มั่นคงด้านทักษะสำหรับทุกคน เป็นแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเสนอกระบวนการทัศน์ที่กว้างขวางด้านการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง ที่ต้องการทั้งการเข้าถึงที่เปิดกว้างต่อบริการการศึกษา แต่ยังคงปรับปรุงแรงใจของคนหนุ่มสาวเยาวชน ที่จะเรียนรู้ และมีขีดความสามารถที่จะเรียนโดยอิสระ ทักษะขั้นพื้นฐาน เป็นสิ่งจำเป็นต่อทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่ การเรียนในที่ทำงาน โดยเสริมสร้าง

ความร่วมมือกับสถาบันต่างๆ นอกโรงเรียน โดยการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centered Pedagogy) โดยทำให้นักเรียนรู้สึกสนุกสนาน และมีความมั่นใจในโรงเรียน ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่จะได้แรงจูงใจเป็นอย่างมากจากการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับประสบการณ์ในอดีตและชีวิตของพวกเขา เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาที่แท้จริง ทางเลือกและสิ่งที่พวกเขาเรียนรู้ ซึ่งต้องพัฒนาวิธีการให้ความรู้ที่ปรับให้เข้ากับสิ่งที่เขาต้องการ สิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ ความยืดหยุ่นของขั้นตอนต่างๆ ซึ่งต้องปรับให้เข้ากับสภาพของผู้เรียนแต่ละคน และให้ความสำคัญกับทุกรูปแบบของการเรียนรู้

การเรียนรู้มีหลายรูปแบบและเกิดขึ้นได้หลายวิธี จากหลักสูตรที่เป็นทางการในโรงเรียนหรือวิทยาลัย ไปจนถึงประเภทต่างๆ ของประสบการณ์ในครอบครัว ชุมชน และที่ทำงาน รูปแบบต่างๆ ของการเรียนรู้ต้องรวบรวมขึ้นมาและได้รับการพิจารณา โดยสอดคล้องกับเนื้อหาสาระ คุณภาพ และผลลัพธ์ มากกว่าเรื่องสถานที่และรูปแบบ การให้ความสำคัญต่อสิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดแรงกระตุ้นทางจิตวิทยา และเศรษฐกิจที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ ประการแรก ให้ความสำคัญยิ่งขึ้นกับการเรียนระบบที่มีการให้วุฒิ ซึ่งวุฒิบัตรเหล่านี้เป็นใบเบิกทางในการเรียนต่อและการทำงาน ประการที่สอง เส้นทางที่ดีขึ้นเป็นสิ่งที่ต้องการของสาขาการศึกษาต่างๆ เพื่อหลีกเลี่ยงทางตันในการศึกษา ประการที่สาม ผู้เรียนต้องการเครื่องมือนำทางที่ดีขึ้น ที่ให้เขาได้รับข้อมูลข่าวสารและการแนะแนวที่จำเป็น ในการได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่จากโอกาสการเรียนรู้ที่กว้างขวางขึ้นซึ่ง การศึกษาจากเว็บไซต์ของศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานคร จึงน่าจะเป็นการศึกษาในประการที่สามนี้

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

ปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวคิดที่มีมาตั้งแต่อดีต เมื่อมนุษย์มีการพัฒนาวิถีชีวิตให้มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ทำให้เกิดการเรียนรู้จากธรรมชาติ โดยเฉพาะสังคมในอดีตที่เป็นสังคมเกษตรกรรม ทำให้มนุษย์มีความผูกพันใกล้ชิดกัน มีกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกัน รู้จักเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเองจากสภาพแวดล้อม โดยการสังเกต วิเคราะห์ และการพยากรณ์สิ่งต่างๆ พอมาถึงสังคมอุตสาหกรรมที่มีการพัฒนาขึ้นมาจากสังคมเกษตรกรรม วิวัฒนาการทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์ต้องปรับตัวและเรียนรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ความเชื่อว่ามนุษย์สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ และเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย จึงนำไปสู่การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นการศึกษาที่มีระบบ มีแบบแผน มีกฎเกณฑ์ มีหลักสูตร โดยมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน ถึงแม้ว่าการศึกษานอกโรงเรียนจะมีความยืดหยุ่นมากกว่าในเรื่องหลักสูตรและการสอน เวลา สถานที่ ผู้เรียน ผู้สอน และการบริหาร การเรียนการสอน การศึกษานอกโรงเรียนจึงแยกตัวออกจาก “การศึกษาไม่เป็นทางการ” แต่เดิม ส่วนที่เหลืออยู่จึงบัญญัติศัพท์ขึ้นมาใหม่ว่า “การศึกษาตามอัธยาศัย” มีผู้ให้ความหมายการศึกษาตามอัธยาศัยไว้อย่างชัดเจนและครอบคลุม ดังต่อไปนี้

การศึกษาตามอัธยาศัยหมายถึง

กระบวนการตลอดชีวิตที่ทุกคนได้รับและสะสมความรู้ ทักษะ เจตคติ และการรู้แจ้ง จากประสบการณ์ประจำวัน และการสัมผัสกับสิ่งแวดล้อม ทั้งที่บ้าน ที่ทำงาน และที่เล่น จากตัวอย่างเจตคติของสมาชิกครอบครัว และเพื่อน จากการเดินทาง การอ่าน หนังสือพิมพ์ และหนังสืออื่น หรือโดยรับฟังวิทยุ หรือการดูภาพยนตร์ โทรทัศน์ ตามปกติแล้วการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่มีการจัด ไม่มีระบบ และบางครั้งไม่ได้ตั้งใจ แต่ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตของแต่ละคนเป็นอย่างมาก แม้แต่ ผู้ที่มีการศึกษาในโรงเรียนมาแล้วก็ตาม (Coms, 1985, p. 24 อ้างถึงใน กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538)

2.4 การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการของการศึกษาตลอดชีวิต คือ ไม่ต้องอาศัยระบบใดๆ ทั้งสิ้น เป็นการศึกษาที่สร้างเสริมบุคลิกภาพ ทักษะ ค่านิยม และความรู้ต่างๆ จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน การศึกษาประเภทนี้เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองจากสิ่งที่อยู่รอบตัว จากสมาชิกครอบครัว จากเพื่อน จากการทำงาน ตลอดจนกระทั่งจากสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ฯลฯ การศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีขอบเขตกว้างขวางกว่าการศึกษาทั้งใน และนอกระบบโรงเรียน (วิจิตร ศรีสะอ้าน อ้างถึงใน กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538)

กล่าวโดยสรุป การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาความรู้ ความคิดของตนได้อย่างกว้างขวาง และช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนให้เกิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ตัวอย่างแหล่งที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้จากการกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์

ภาพยนตร์ ประเพณีประจำท้องถิ่น ประจำชาติ ครอบครัว ศูนย์บริการการศึกษา (เช่น ห้องสมุด ศูนย์การเรียน สถานศึกษา) สถานที่สาธารณะ (เช่น หอศิลป์ พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ ศูนย์การค้า) ซึ่งล้วนเป็นแหล่งกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง องค์กร / สถาบันที่จัดการศึกษา ตามอัธยาศัยมีความเกี่ยวข้องและผสมผสานกับองค์กร / สถาบันที่จัดการศึกษาในระบบ และ การศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สื่อมวลชน แหล่งนันทนาการ สถาบันการศึกษา หน่วยงานบริการของรัฐ องค์กรเอกชน แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กร / สถาบัน ดังกล่าวจะส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลในสังคมเกิดการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้ด้วยตนเองจำเป็นต้องอาศัยและพึ่งพาแหล่งความรู้ดังกล่าว รูปแบบการจัดการศึกษาตาม อัธยาศัยแบ่งได้เป็น 6 รูปแบบคือ

1. รูปแบบที่จัดโดยผ่านสื่อสิ่งพิมพ์
2. รูปแบบที่จัดโดยผ่านสื่อวิทยุ
3. รูปแบบที่จัดโดยผ่านสื่อโทรทัศน์
4. รูปแบบที่จัดโดยผ่านสื่อคอมพิวเตอร์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์
5. รูปแบบที่จัดโดยผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น
6. รูปแบบที่จัดโดยผ่านศูนย์การเรียน

ดังนั้น ข้อมูลจากเว็บไซต์ของศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานคร (www.bma.go.th/info) จึงเป็นทางเลือกในการศึกษาตามอัธยาศัย ที่จะเข้ามาค้นคว้าข่าวสาร ข้อมูลและสารสนเทศได้ โดยไม่มีข้อจำกัดเวลา สถานที่ หรือตัวบุคคลที่จะเข้าใช้

3. แนวคิดการมีส่วนร่วม

3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ความหมายการมีส่วนร่วมผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมที่หลากหลายและมีความแตกต่างกันไปตามความเข้าใจ โดยโมเสส (Moses, 1974, p. 15) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการละครโดยกล่าวว่า กฎเกณฑ์สำคัญของการมีส่วนร่วมทางการละครคือ การที่เด็กมีความรู้สึกร่วม และมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับนักแสดง มีความเชื่อในสิ่งที่กำลังเกิดอยู่ในการแสดง (Cary อ้างถึงใน ปริศนา โกลละสุต, 2534, น. 13)

กณณิกา เจริญภักดี (2529, น. 14) ที่ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมว่า หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และอารมณ์ (Mental and Emotional involvement) การเข้าใจมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง (Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group situation) ในการตัดสินใจ ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้เกิดการกระทำเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่ม ทำให้มีความพร้อมในการปฏิบัติ อีกทั้งทำให้เกิดความรู้ร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม มีความผูกพันต่อกิจกรรม

ซีอี ซี มูว์ (Mou อ้างถึงใน พชรี พงษ์ศิริ, 2541) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การนำประชาชนมาเป็นผู้พัฒนา หรือเป็นผู้เปลี่ยนแปลงแทนการเป็นผู้ถูกเปลี่ยนแปลง จะทำให้พวกเขาได้รับรู้ขั้นตอนต่างๆ ทุกขั้นตอนในการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง นับตั้งแต่การตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติ การวางแผนขั้นตอนในการปฏิบัติ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนา

ปฤษฎา บุญเจือ (2536, น. 26) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากเจตจำนงของบุคคลหรือกลุ่มในการกำหนดกิจกรรมต่างๆ ที่จะให้ผลประโยชน์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม กิจกรรมเหล่านี้สัมพันธ์กับปัญหา และความต้องการของประชาชนในการเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชน ประชาชนจะเป็นผู้คิดค้น กำหนดแผนและวิธีการทุกอย่าง ผลจากการร่วมกิจกรรมนั้น ประชาชนจะเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ จนสามารถสรุปเป็นหลักปฏิบัติและถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่น เพื่อผลักดันให้เกิดการพัฒนาชุมชนของตนเอง และยังแพร่กระจายแนวคิดไปยังชุมชนอื่นได้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่า ในกิจกรรมทุกอย่างควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้เขาได้เป็นผู้ตัดสินใจทำงานได้ตามที่เขาได้ตัดสินใจไปแล้วด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้เขาได้ปฏิบัติตามความสนใจและความต้องการของเขา ซึ่งจะทำให้เขาได้มีโอกาสในการพัฒนาตนเอง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ได้แสดงทรรศนะว่า การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. ประชาชนจะต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
2. ประชาชนมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม
3. ประชาชนต้องเต็มใจต่อการมีส่วนร่วม

จากความหมายข้างต้น สรุปว่า การมีส่วนร่วมคือ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในการคิดค้น กำหนดแผนและวิธีการ เป็นผู้พัฒนา ร่วมกันตัดสินใจเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่ม ประชาชนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง มีปฏิสัมพันธ์ตามความสนใจและความต้องการของเขา โดยมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม มีความสามารถ และต้องเต็มใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วม

ดังนั้น แนวทางในการพัฒนาเว็บไซต์ให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต แบบมีส่วนร่วม จึงต้องอาศัย แนวคิดดังกล่าว เพื่อให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนางาน เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างอิสระ ประชาชนสามารถศึกษาข้อมูลและแนะนำแนวทางการพัฒนาสื่อได้ตามอัธยาศัย

หลักการและกระบวนการของ “การมีส่วนร่วม” ได้แก่

การระดมความคิด คือ การคิดค้นและวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน ในลักษณะของการร่วมคิด มิใช่จากฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียว บนพื้นฐานความศรัทธาว่าทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้นมีศักยภาพ

การวางแผน คือ นำสิ่งที่ร่วมกันคิดมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกันด้วยการระดมทรัพยากรจากทุกฝ่าย (คน สิ่งของ งบประมาณ เวลา ฯลฯ)

การลงมือทำ คือการนำแผนงานที่ได้ไปร่วมกันทำหรือแบ่งงานกันรับผิดชอบเพื่อให้เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมายที่วางไว้

การติดตามประเมินผล คือ ร่วมกันติดตามผลงานที่ทำ และแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน ร่วมกันคิดพัฒนาปรับปรุงให้งานดีขึ้น

การรับประโยชน์ร่วมกัน มีทั้งผลประโยชน์ทางรูปธรรมที่ต้องการให้เกิดตามกิจกรรมที่ทำนั้น และผลประโยชน์โดยอ้อม แต่มีความสำคัญมาก คือ การเรียนรู้จากการร่วมคิดร่วมทำ และความสัมพันธ์ระหว่างภาคีที่พัฒนาไปสู่การมีส่วนร่วมที่สมานฉันท์ เสมอภาค และเอื้ออาทรกันมากขึ้นเป็นลำดับ

ในการศึกษา “การเสริมสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตแบบมีส่วนร่วมสำหรับประชาชนโดยผ่านเว็บไซต์ของกรุงเทพมหานคร” ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างมากในกระบวนการระดมความคิด การวางแผน การติดตามประเมินผล และการรับประโยชน์ร่วมกัน แม้การลงมือทำนั้นจะทำเฉพาะในส่วนของผู้เจ้าหน้าที่ของศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานครเท่านั้น แต่ก็อาศัยผลจากการศึกษาดังกล่าวเป็นแผนในการพัฒนาคุณภาพการบริการ เพื่อให้เป็นสื่อแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตแบบมีส่วนร่วมต่อไป

3.2 การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

จากคำกล่าวที่ว่า “การเรียนรู้ให้รู้แน่นเกิดขึ้นที่จิตใจ” ดังนั้นการเรียนการสอนที่ไม่เข้าถึงจิตใจจึงไม่สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพคือ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนี้ จะเป็นการช่วยเตรียมบุคคลให้พร้อมที่จะเผชิญกับ ชีวิตจริง เพราะลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้ผู้รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง ได้ลงมือปฏิบัติได้ทำกิจกรรมกลุ่ม ได้ฝึกฝนทักษะการเรียนรู้ ทักษะการบริหารการจัดการ การเป็นผู้นำ- ผู้ตาม และที่สำคัญเป็นการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตจริงมากที่สุด อีกทั้งช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ฝึกฝนความเป็นประชาธิปไตย ฝึกการช่วยเหลือเกื้อกูล นอกจากนี้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมช่วยลดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทุกคนได้รับการยอมรับ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เกิดความสุขในการอยู่ร่วมกัน (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2546)

ลักษณะกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (บันทร อ่อนดำ และคณะ, 2544, น. 26-31)

1. การเรียนรู้ที่จะสร้างจิตสำนึกทางอุดมการณ์ สำนึกคุณค่า คัดดีศรีของมนุษย์และพลังของการรวมกลุ่มพลังชุมชน

โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีเป้าหมายหลักคือ การสร้างสำนึกในคุณค่า คัดดีศรี สำนึกทางชนชั้น ความตระหนักในสิทธิเสรีภาพ คุณค่าของตนเองและชุมชน รวมทั้งการพัฒนาความรู้ ความสามารถของบุคคล โดยกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะนำไปสู่การเข้ามามีส่วนร่วมในสังคมที่เชื่อมโยง ระดมพลังศักยภาพต่างๆ ที่จะนำไปสู่การเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนสู่เป้าหมายในการพัฒนาที่ยั่งยืน เสมอภาค และเป็นธรรม

2. การเรียนรู้แบบองค์รวมเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน

คือการมองตามความเป็นจริงที่ทุกสิ่งสัมพันธ์กัน เป็นการเรียนรู้ไม่แยกส่วนระหว่างความเป็นชุมชน กับโครงสร้างอำนาจภายนอกชุมชน โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องค้นหาคุณค่าเดิมที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อค้นหาแนวทางหรือกระบวนการปรับตัว การต่อสู้ทางสังคมที่จะสร้างดุลอำนาจให้เกิดความเท่าเทียม

3. การเรียนรู้ที่ประสานระหว่างการเรียนรู้เชิงประจักษ์ร่วมกับทฤษฎี

คือการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้จากการทำงานจริงที่ผ่านการลงมือ ทำด้วยตนเอง มีกระบวนการสรุปบทเรียนจากการปฏิบัตินั้น กระบวนการดังกล่าว เป็น

กระบวนการเรียนรู้ที่สร้างการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การวิเคราะห์ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งส่งผลต่อการเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ

4. การเรียนรู้ตรงจากการเห็นจริงของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรง

เป็นการเรียนรู้ที่ได้พบได้เห็นของจริงจับต้อง สัมผัสได้ หรือได้แลกเปลี่ยนกับผู้ มีประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง กระบวนการเรียนรู้ตรงจะทำให้ผู้เรียนรู้ได้วิเคราะห์ เลือกตัดสินใจ จากการวิเคราะห์สิ่งที่พบเห็น และประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกับประสบการณ์ตรงของตนเอง

5. ให้ผู้เข้าร่วมการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงพื้นฐาน และ ประสบการณ์ ของผู้ร่วมการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เปิดโอกาส ให้ผู้เข้าร่วมการเรียนรู้เป็นผู้ค้นหาข้อมูล ประเมินปัญหา ความต้องการ ความจำเป็นของการจัด กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เข้าร่วมควรได้เรียนรู้ด้วยตนเองจากประสบการณ์ของกันและกัน เป็นหลัก โดยผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นเพียงผู้จัดหรือเอื้ออำนวยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ระหว่างกันได้เต็มที่ เพราะธรรมชาติของการเรียนรู้ของคนนั้นต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเรียนรู้ และต้องการความอิสระในการเรียนรู้มากกว่าฟังจากผู้อื่น ผลของการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ และการแสดงออกของตนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดี

6. ให้กระบวนการกลุ่มที่เน้นความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความร่วมมือจะเสริม การเรียนรู้ และสร้างสำนึกของการมีส่วนร่วมแก่ผู้เข้าร่วม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมยอมรับความคิดเห็นที่ แตกต่าง กระตุ้นสำนึกในความเชื่อมั่น ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีความพร้อม ความมั่นใจ ในการแสดงความคิดเห็น การเสนอประสบการณ์และศักยภาพของตน และพร้อมที่จะให้โอกาส ซึ่งกันและกัน บรรยากาศของการสร้างความร่วมมือในลักษณะการทำงานเป็นทีมเพื่อร่วมกันคิด วิเคราะห์แก้ปัญหาจะช่วยเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

การเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม เน้นเรียนรู้จักคำว่าค้นคว้า ชักถาม อภิปราย ตรวจสอบ ฝึกปฏิบัติ ทดลองลงมือแก้ปัญหาในกลุ่ม เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกัน เน้นที่ความคิดสร้างสรรค์ กระบวนการใหม่ๆ ในการค้นหาทางแก้ปัญหาที่เปิดกว้าง

การเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ จึงเป็นสิ่งสำคัญของการเรียนรู้ ที่ประสบผลในการสร้างความตระหนัก และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง การให้ผู้เข้าร่วมได้ ดำเนินการวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทดลองฝึกปฏิบัติด้วยตนเองจะเรียนรู้ได้ดีกว่าการ ให้การบรรยายโดยทั่วไป ผู้เข้าร่วมต้องการที่จะมีโอกาสแสดงความคิดเห็น ชักถาม อภิปราย เพื่อ ทำทหายได้ตอบ แลกเปลี่ยนให้เกิดความชัดเจนมากกว่าการรับฟังจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในลักษณะ สื่อสารทางเดียว

7. เน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา

โดยจะไม่กำหนดโครงสร้างของการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบตายตัว เปิดโอกาสให้เรียนรู้ตามสถานการณ์ เนื้อหาและกระบวนการกำหนดขึ้นมาจากวัตถุประสงค์ที่มีจากความต้องการของผู้เข้าร่วมการเรียนรู้ เน้นที่ความคิดสร้างสรรค์กระบวนการใหม่ๆ ในการค้นหา ทางแก้ปัญหาที่เปิดกว้างๆ ไว้ จะไม่มีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานสำหรับหาประเมินตรวจสอบ คือไม่เน้นการตรวจสอบผลของการเรียนรู้ด้านเนื้อหาว่าผิดหรือถูก แต่จะเน้นกระบวนการเรียนรู้ ที่เกิดขึ้นว่าผู้เข้าร่วมการเรียนรู้ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถแสดงออกและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่ โดยสามารถใช้ประสบการณ์ต่างๆ ในการวิเคราะห์เรียนรู้

8. กระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง

โดยมีการวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่จะส่งผลในระยะยาว เช่นการพัฒนาแกนนำชุมชนที่เชื่อมโยงไปสู่การจัดทำแผนการจัดการเกษตรในชุมชน ซึ่งควรมีแผนงานในการติดตามสนับสนุนให้แกนนำสามารถดำเนินการจัดทำแผนการจัดการเกษตรในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

9. เน้นการสร้างบรรยากาศเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ

โดยให้ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้และผู้เข้าร่วมมีความเป็นกันเอง บรรยากาศที่มีความเป็นกันเองจะช่วยสร้างความรู้ที่ไว้นั่นเชื่อใจ ใจกว้าง และสร้างให้เกิดความร่วมมือสามัคคีช่วยเหลือกัน

10. จัดวางความสัมพันธ์ที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน

คือไม่ใช่ให้ผู้รับ แต่ต่างเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เกิดการสื่อสารโต้ตอบ ให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้เสนอความคิดเห็น และสะท้อนกลับโดยผู้จัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีบทบาทเป็นผู้เอื้ออำนวย ส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้มีการซักถาม มีการใช้วิจารณญาณของตนเองได้

ดังนั้น การเรียนรู้จากเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาสาระที่เหมาะสม ก็สามารถเข้าถึงกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมได้เช่นกัน

การเรียนรู้ร่วมกัน

การเรียนรู้ตามวิธีการแบบเดิมจะเป็นการให้ผู้เรียน “เรียนรู้” โดยการรับและซึมซับความรู้ ด้วยตนเองจากผู้อื่นในลักษณะเงียบเฉยไม่กระตือรือร้น (passive approaches) แต่ในทางตรงกันข้าม การเรียนแบบกระตือรือร้น (active approaches) จะเป็นการเรียนแบบกระบวนการทางสังคมโดยการสื่อสารกับผู้อื่น ผู้เรียนจะถูกกระตุ้นเพื่อสร้างความรู้อย่างกระตือรือร้นด้วยการรวบรวมความคิดเป็นถ้อยคำ โดยที่ความคิดเหล่านี้จะถูกสร้างขึ้นโดยผ่าน

การมีปฏิสัมพันธ์และการตอบสนองจากผู้อื่น หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ คือ จะไม่เป็นเพียงการเรียนรู้ อย่างกระตือรือร้นเท่านั้น แต่จะมีปฏิสัมพันธ์ได้ตอบกับผู้เรียนคนอื่นๆ ด้วย (Hillz, 1998 อ้างถึงใน กิดานันท์ มะลิทอง, 2548) ด้วยเหตุนี้ การเรียนรู้ร่วมกันจึงเป็นวิธีการหนึ่ง ที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนทำงานอย่างกระตือรือร้น และสื่อสารร่วมกันได้ โดยเป็นการเรียนที่เน้น ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งแตกต่างจากการเรียนแบบเดิมในลักษณะ “การส่งผ่านตรง” (direct-transfer) หรือ “การส่งความรู้ทางเดียว” (one-way knowledge transmission) ที่มีผู้สอนเป็นเพียง แหล่งความรู้แต่เพียงผู้เดียว

ส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้การเรียนแบบผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลางของการเรียนและการเรียนรู้ ร่วมกันสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ การใช้เทคโนโลยีเสริมการเรียนการสอน ซึ่งอุปกรณ์สำคัญ คือ การใช้คอมพิวเตอร์ในการประมวล สืบค้นสารสนเทศ และจัดเก็บ ข้อมูลที่ผู้เรียนค้นคว้าและรวบรวมมาได้ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อติดต่อสื่อสาร และ ถ่ายโอนสารสนเทศระหว่างกัน

ความหมายของ “การเรียนรู้ร่วมกัน”

การเรียนรู้ร่วมกัน มาจากคำภาษาอังกฤษ “Collaborative Learning” เป็นการ รวมกลุ่ม ของผู้เรียนเป็นทีมงานเพื่อทำงาน โดยการมีส่วนร่วมและมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเพื่อ นำไปสู่ผลลัพธ์ของงานหรือผลลัพธ์ทางวิชาการร่วมกัน

ปรัชญาของการเรียนรู้ร่วมกัน คือ การทำงานร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน สร้างสรรค์ร่วมกัน เปลี่ยนแปลงร่วมกันและพัฒนาาร่วมกัน ซึ่งปรัชญานี้เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับชีวิตยุคโลกาภิวัตน์ใน ปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะการที่เด็กในส่วนต่างๆ ของโลกมีการเรียนรู้ร่วมกันแล้วตั้งแต่ในเยาว์วัย จะเป็น การง่ายยิ่งขึ้นหากเขาเหล่านั้นต้องออกไปทำงานร่วมกับผู้อื่นที่มีความคิดแตกต่างกันไม่เพียงแต่ใน ระดับท้องถิ่นเท่านั้นแต่รวมถึงในระดับโลกด้วย

ความแตกต่างของ “การเรียนรู้แบบร่วมมือ” และ “การเรียนรู้ร่วมกัน”

หลายคนคงเคยเห็นคำ “Cooperative Learning” ซึ่งมีคำแปลว่า “การเรียนรู้แบบ ร่วมมือ” และคงจะสงสัยว่าจะเหมือนกับ “Collaborative Learning” หรือไม่ ถึงแม้ทั้งสองคำนี้จะมี ความหมายโดยรวมเหมือนกันในลักษณะของการที่ผู้เรียนร่วมมือกันเพื่อทำงานให้สำเร็จลุล่วงตาม จุดมุ่งหมายก็ตาม แต่จะมีความแตกต่างกันสรุปได้ดังนี้ (Wiersema, 2000, p. 1 อ้างถึงใน กิดานันท์ มะลิทอง, 2548)

- การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) เป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้ ร่วมกัน โดยใช้เทคนิคในการทำงานร่วมกันเพื่อให้สำเร็จผลตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ หากทำงานได้

เร็วที่สุดและแต่ละคนทำงานน้อยที่สุดจะเป็นการดีอย่างยิ่ง การเรียนแบบร่วมมือจะมีการแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มในลักษณะกลุ่มร่วมมือ (cooperative group) เพื่อแบ่งงานกันทำ (division of labor) ตามคำสั่งของผู้สอนโดยที่ผู้สอนไม่มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการทำงานนั้น

- การเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative Learning) เป็นรูปแบบที่มากกว่าการร่วมมือทั้งนี้ เพราะการเรียนรู้ร่วมกันจะเป็นการเรียนรู้ทั้งกระบวนการ ผู้เรียนซึ่งอาจจะเป็นทั้งชั้นเรียนหรือผู้เรียนแบ่งกลุ่มกันเองเพื่อร่วมกันประสานความพยายามในการแก้ปัญหา ผู้เรียนอาจสอนกันเองเพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ โดยรวมการมีส่วนร่วมของผู้สอนไว้ด้วยในบทบาทของผู้ให้คำแนะนำและผู้อำนวยความสะดวก เมื่อได้ผลลัพธ์แล้วจะทำให้เกิดการเรียนรู้จากการกระทำร่วมกันนั้น และอาจสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาได้

ลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกัน

การเรียนรู้ร่วมกันเป็นลักษณะตามทฤษฎี Constructivism ซึ่งเป็นทฤษฎีสร้างองค์ความรู้ที่พัฒนาโดย ศาสตราจารย์ Seymour Papert แห่ง Massachusetts Institute of Technology และมีรากฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ Piaget ตามแนวคิดของ Constructivism ผู้เรียนจะสร้างองค์ความรู้อย่างกระตือรือร้นได้โดยการทำงานในการแก้ปัญหาที่เป็นจริงโดยการมีส่วนร่วมกับผู้อื่น (Newby and Others, 2000, p. 33 อ้างถึงใน กิดานันท์ มะลิทอง, 2548) และโดยการทำที่ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยคิดและสร้างสรรค์ผลงานจากความคิดของตน เช่น การคิดแล้วเขียนเป็นเรื่องราวการประกอบชิ้นส่วน LEGO เป็นหุ่นยนต์ สิ่งของ อาคารบ้านเรือน ฯลฯ นอกจากนั้น ผู้เรียนจะต้องมีโอกาสพูด สามารถอธิบายกระบวนการคิด กระบวนการลงมือกระทำและกระบวนการแก้ไขปัญหาของตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้ได้เนื้อหาและวิธีการซึ่งจะนำไปสู่การเป็น ผู้เชี่ยวชาญการเรียนรู้ และสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่ประสบอยู่ได้

การเรียนรู้ร่วมกันตามแนวคิดของ Constructivism จะมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ (Newby and Others, 2000, p. 35 อ้างถึงใน กิดานันท์ มะลิทอง, 2548)

- การร่วมกันระหว่างผู้เรียน ผู้เรียนจะเป็นเพื่อน (peers) ในการมีส่วนร่วมและทำงานร่วมกันโดยรวบรวมความรู้ของทุกคนเพื่อการแก้ไขปัญหา คำปรึกษาหารือระหว่างผู้เรียนจะเป็นผลซึ่งนำไปสู่โอกาสในการสำรวจค้นหาโดยการทดสอบและขัดเกลาความเข้าใจ

- การมีส่วนร่วมของผู้สอน ผู้สอนจะอยู่ร่วมในกระบวนการเรียนเพื่อการแก้ปัญหา โดยที่ปัญหานั้นอาจเป็นสิ่งที่ผู้สอนเองยังไม่ทราบคำตอบ ผู้สอนจึงต้องมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียนเองด้วย เนื่องจากผู้สอนมีความเข้าใจในกระบวนการของการแก้ปัญหาและความรู้ใน

การสร้างองค์ความรู้ได้ดีกว่า ผู้สอนจึงจะทำตัวเป็นแบบอย่าง (models) เพื่อสะท้อนถึงการค่อยๆ ปรากฏขึ้นของความรู้และแนวทางเมื่อผู้เรียนประสบความลำบาก การเรียนการสอนในลักษณะนี้ จึงเน้นที่ “การเรียนรู้คือการแบ่งปัน” (learning is shared) โดยที่ผู้สอนจะเรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียน

3.3 เว็บไซต์ของศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานครกับการเรียนรู้ร่วมกัน

พัฒนาการของเทคโนโลยีใหม่และการใช้ไอซีที เช่น สื่อประสมเชิงโต้ตอบ และการสอนบนเว็บ สามารถนำมาใช้ได้เป็นอย่างดีในหลักสูตรตามแนวคิดของ Constructivism ทั้งนี้ เนื่องจากเป็นสื่อที่นำเสนอทั้งข้อความ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเสียงได้ในเวลาเดียวกัน อันจะช่วยให้ผู้ใช้มีความกระตือรือร้นและตื่นตัวในการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคุณลักษณะของสื่อประสมยังช่วยกระตุ้นให้ผู้ใช้ที่ด้อยทักษะบางอย่างเช่น ทักษะการอ่าน สามารถดูภาพและฟังเสียงเพื่อการเรียนรู้ที่ดีขึ้น

นอกจากนั้น เนื่องจากการเรียนแบบกลุ่มร่วมมือไม่สามารถแก้ปัญหการสร้างทักษะความเข้าใจระดับสูงและโครงสร้างความรู้ที่ซับซ้อนได้ จึงต้องมีการใช้สื่อเพื่อสร้างการมีปฏิสัมพันธ์ที่จำเป็นซึ่งเพียงพอต่อการเชื่อมโยงความคิดใหม่ที่จะเรียนและความรู้เดิมของผู้เรียนเข้ากันได้สื่อที่ดีที่สุดที่ใช้เพื่อให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบกัน คือ คอมพิวเตอร์ โดยใช้ในลักษณะ Computer Supported Collaborative Learning (CSCL) (Walker, 1997, p. 209 อ้างถึงใน กิดานันท์ มะลิทอง, 2548)

เว็บไซต์ของศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานคร นอกจากจะใช้เป็นสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์โครงการต่างๆ ของกทม. แล้ว อีกนัยหนึ่งก็สามารถเป็นสื่อแห่งการเรียนรู้ร่วมกันได้ โดยบริการช่องทางในการส่งกระทู้ คำถาม ถึงผู้ดูแลเว็บไซต์ (Web Master) ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่ ค้นหาและตรวจสอบคำตอบ พร้อมกับส่งคำตอบกลับไปยัง Email Address ของผู้ถาม และหากคำถามนั้นสามารถเป็นประโยชน์ต่อประชาชนทั่วไปก็นำลงบริการในหมวดของคำถามถามบ่อย จึงเป็นการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันอย่างหนึ่ง

การใช้เครือข่ายช่วยอำนวยความสะดวกเป็นอย่างมากแก่ผู้ใช้ในการร่วมมือกันถึงแม้จะอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่สามารถเห็นหน้ากันก็ตาม ผู้ใช้และเจ้าหน้าที่บริการสามารถมีปฏิสัมพันธ์กันได้อย่างอิสระโดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ การสื่อสารแบบไม่ประสานเวลาและการสื่อสารทางไกลทำให้ผู้เรียนที่อยู่ต่างสถานที่เรียนและต่างเวลาเรียนสามารถติดต่อและร่วมมือกันในการทำงานและแบ่งปันความรู้กันได้

การใช้ประโยชน์ของเครือข่ายในการจัดกิจกรรมออนไลน์ในลักษณะการเรียนรู้ร่วมกัน จะช่วยสนับสนุนการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ช่วยขยายขอบเขตของการเรียนรู้ และ วัฒนธรรมในห้องเรียน ทำให้ห้องเรียนเป็น “Global Classroom” เนื่องจากเป็นการเรียนที่มีได้ จำกัดอยู่เพียงภายในห้องเรียนเท่านั้นแต่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบโลก

การนำเสนอบนอินเทอร์เน็ตด้วยโปรแกรมสร้างเว็บเพจ

กิดานันท์ มะลิทอง (2548) กล่าวว่า ข้อมูลและสารสนเทศนอกจากจะเป็นการพิมพ์ และการนำเสนอเฉพาะในห้องเรียนหรือ เฉพาะในแวดวงที่เกี่ยวข้องแล้ว ยังสามารถแพร่กระจาย ให้คนทั่วโลกอ่านได้ด้วยการนำเสนอในเวปไซด์เว็บบนอินเทอร์เน็ต ถึงแม้ว่าขณะนี้โปรแกรม ต่าง ๆ ทั้งโปรแกรมประมวลคำและโปรแกรมการจัดพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะ ที่กล่าว มาแล้ว จะสามารถเก็บบันทึกในรูปแบบเว็บเพจ เพื่อให้สามารถนำเสนอในเวปไซด์เว็บบได้ โดยสะดวกโดยไม่ต้องเรียนรู้การเขียนด้วยรหัส HTML เหมือนแต่ก่อนก็ตาม แต่การนำเสนอข้อมูล และสารสนเทศด้วยการพิมพ์ด้วยโปรแกรมเหล่านั้น จะไม่สามารถสร้างเว็บเพจที่สวยงามได้ เหมือนการใช้โปรแกรมสร้างเว็บเพจโดยเฉพาะ ทั้งนี้เพราะยังขาดคุณลักษณะในการตกแต่ง กราฟิกและการทำงานหลายๆ อย่างที่จะเสริมคุณค่าของเว็บเพจให้สวยงาม และใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น หากต้องการจะนำเสนอสารสนเทศบนเว็บเพจ และสร้างเว็บไซต์แล้วควรใช้ โปรแกรมสร้างเว็บเพจโดยตรงซึ่งมีให้เลือกอยู่มากมายหลายโปรแกรม เช่น Microsoft FrontPage, Adobe PageMill, and DreamWeaver

โปรแกรมสร้างเว็บเพจ (web page authoring programs) แต่ละโปรแกรมจะมี คุณลักษณะและการใช้งานที่คล้ายคลึงกันเป็นส่วนมาก โดยมีการพิมพ์เนื้อหาสารสนเทศลงบน เว็บเพจเหมือนการใช้โปรแกรมประมวลคำธรรมดา แต่โปรแกรมเหล่านี้จะมีคุณลักษณะพิเศษนอกเหนือกว่า เช่น

- การใช้สีและลวดลายบนพื้นหลัง
- การใส่กราฟิกที่สร้างจากโปรแกรมกราฟิกทั้งภาพและตัวอักษรในลักษณะข้อความ และปุ่มนำทาง
- การนำเสนอภาพกราฟิกทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวทั้งที่สร้างจากโปรแกรม กราฟิก จากการกราดภาพ หรือจากการใช้กล้องดิจิทัล
- การใช้ mouse rollover เพื่อเปลี่ยนจากภาพนิ่งไปเป็นอีกภาพหนึ่งหรือเพื่อเสนอ ภาพหรือข้อความเพิ่มขึ้นมา

- การใช้สื่อหลายมิติโดยการนำเสนอเสียงและภาพวีดิทัศน์ทั้งแบบฝังตัว (embed) บนเว็บเพจและเก็บไฟล์ในเครื่องบริการ และแบบ Streaming คือการที่ผู้ใช้ได้ยินหรือเห็นภาพทันทีที่มีการถ่ายโอนเข้ามาโดยไม่ต้องรอให้การถ่ายโอนไฟล์นั้นเสร็จก่อน

- การเชื่อมโยงหลายมิติเพื่อนำผู้อ่านไปยังข้อความ ภาพ เว็บเพจ หรือเว็บไซต์อื่นๆ ที่ทำการเชื่อมโยงไว้ด้วยจุดเชื่อมโยงหลายมิติ

ด้วยเหตุนี้ศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานครจึงต้องมีการวางแผนก่อนการนำเสนอข้อมูลผ่านเว็บเพจ ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบโฮมเพจ การใช้สีและกราฟิก การนำเสนอโดยใช้ลูกเล่นต่างๆ อีกทั้งความลงตัวในรูปแบบของเนื้อหาเพื่อความสะดวก และเป็นที่พึงพอใจของผู้ใช้บริการ

4. ข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานคร

4.1 บทบาท ภาระหน้าที่ของศูนย์ข้อมูลฯ

ภารกิจหลัก “ศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานคร” คือการเป็นแหล่งกลางในการรวบรวมข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับกรุงเทพมหานคร ทั้งในส่วนของการบริหารองค์กร การดำเนินการของหน่วยงานระดับต่างๆ ตามแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ซึ่งรวมถึงผลการดำเนินงานตามแผนงาน โครงการและการใช้งบประมาณ นอกจากนี้ ยังเป็นแหล่งในการศึกษา ค้นคว้าข้อมูลเชิงเศรษฐกิจ สังคม ประชากร ประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยว การปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อเป็นช่องทางในการเข้าถึงข้อมูลขององค์กร (Accessibilities) ตามแนวทางบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM)

4.1.1 วัตถุประสงค์ของศูนย์ข้อมูลฯ

ความต้องการให้มีศูนย์รวมข้อมูลกลางขึ้นมาทำหน้าที่ประสานรวบรวมให้เป็นเอกภาพเพื่อช่วยผู้บริหารกรุงเทพมหานครในการวางแผน ตัดสินใจ ติดตามปัญหา และควบคุมการดำเนินงานเป็นความต้องการที่ชัดเจนของกรุงเทพมหานคร ดังปรากฏในแผนพัฒนากรุงเทพมหานครฉบับที่ 5 ส่วนแผนสาขาการบริหารและการปกครอง แผนงานที่ 1 แผนพัฒนาระบบบริหารความต้องการนี้เป็นเหตุผลสำคัญในการทำให้เกิดโครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทขึ้น ดังนั้นจึงนับเป็นวัตถุประสงค์สำคัญข้อหนึ่งของศูนย์ข้อมูลฯ

นอกจากนี้ในแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 5 ส่วนแผนสาขาการบริหารและการปกครองแผนงานที่ 4 แผนงานพัฒนาการบริการ ยังได้กล่าวถึงการดำเนินงานของกรุงเทพมหานคร อย่างชัดเจนว่า การบริการเป็นหน้าที่ของกรุงเทพมหานคร ซึ่งเกี่ยวข้องกับประชาชนตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น การทะเบียน การปกครอง การรักษาความสะอาดฯ การบริการ

ข้อมูลข่าวสารก็เป็นภารกิจหนึ่งของการบริการประชาชนเช่นกัน ซึ่งในแผนงานพัฒนาการบริการได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ว่ากรุงเทพมหานครควรพัฒนาระบบและกระบวนการให้บริการประชาชนให้มีประสิทธิภาพ สะดวกรวดเร็ว และพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ให้เกิดศักยภาพโดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย โดยในแผนงานพัฒนาการบริการได้มีการกำหนดโครงการเพื่อรองรับวัตถุประสงค์ข้างต้น คือโครงการพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ของกรุงเทพมหานคร โครงการนี้เป็นโครงการหลักที่ต้องการให้หน่วยงานต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานคร นำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ การติดต่อ เผยแพร่ข่าวสาร และรณรงค์ประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานคร

ผลการศึกษาในระยะแรกของโครงการจากการจัดสัมมนาระดมความคิดเห็น และการสัมภาษณ์ผู้บริหารที่ปรากฏว่าข้อมูลเชิงบริการและประชาสัมพันธ์เป็นข้อมูลประเภทหนึ่งที่ศูนย์ข้อมูลฯ จะต้องให้บริการ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่ากรุงเทพมหานครได้มอบหมายในการให้บริการในเชิงประชาสัมพันธ์แก่หน่วยงานภายนอกและประชาชนแก่ศูนย์ข้อมูลฯ เมื่อประเมินข้อมูลทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปเป็นวัตถุประสงค์ของศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานครได้ดังนี้

- เพื่อเป็นหน่วยงานกลางในการให้บริการข้อมูลเพื่อช่วยการปฏิบัติงานของผู้บริหารและข้าราชการกรุงเทพมหานคร
- เพื่อเป็นหน่วยงานในการให้บริการข้อมูลของกรุงเทพมหานครแก่ประชาชนรับฟังความคิดเห็นของประชาชน หรือสนับสนุนหน่วยงานของกรุงเทพมหานครในการปฏิบัติภารกิจดังกล่าว
- เพื่อเป็นหน่วยงานกลางในการให้บริการข้อมูลเพื่อช่วยการปฏิบัติงานของผู้บริหารและข้าราชการกรุงเทพมหานคร
- เพื่อเป็นหน่วยงานกลางในการเชื่อมโยงหรือแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกรุงเทพมหานครกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชนภารกิจดังกล่าว

4.2 นโยบายในการให้บริการข้อมูลแก่สาธารณชนและหน่วยงานภายนอก

นอกจากภารกิจหลักของศูนย์ข้อมูลในการให้บริการข้อมูลแก่ผู้บริหารและหน่วยงานภายในกรุงเทพมหานครแล้ว ศูนย์ข้อมูลฯ ยังมีภาระหน้าที่ๆ สำคัญอีกประการหนึ่งตามกรอบอำนาจหน้าที่ของกรุงเทพมหานครคือ หน้าที่ในการให้บริการแก่สาธารณชนและหน่วยงานภายนอกกรุงเทพมหานคร ซึ่งสอดคล้องกับผลสรุปที่ได้จากการสัมมนาระดมความคิดเห็นและการ

สัมภาษณ์ผู้บริหารกรุงเทพมหานครซึ่งตรงกันว่าศูนย์ข้อมูลฯ จะต้องให้บริการข้อมูลแก่หน่วยงานภายนอกและแก่ประชาชนด้วย เมื่อรวบรวมความคิดเห็นและข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาเข้าด้วยกัน สามารถจำแนกการให้บริการออกได้เป็นสามด้านด้วยกัน คือ

- การให้บริการเชิงประชาสัมพันธ์
- การให้บริการเชิงวิชาการ
- การให้บริการเชิงพาณิชย์

4.2.1 การให้บริการเชิงประชาสัมพันธ์

การดำเนินงานด้านการประชาสัมพันธ์เป็นความพยายามในการที่จะสร้างและประสานความเข้าใจระหว่างกรุงเทพมหานครกับประชาชน เพื่อให้เกิดภาพพจน์และความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างกัน การที่ผลสรุปจากการสัมมนาระดมความคิดเห็น และการสัมภาษณ์ผู้บริหารปรากฏให้เห็นว่าข้อมูลกลุ่มบริการและประชาสัมพันธ์ เป็นข้อมูลกลุ่มหนึ่งที่ศูนย์ข้อมูลฯ จะต้องเผยแพร่เป็นสิ่งที่ยืนยันให้เห็นว่าศูนย์ข้อมูลจะต้องให้บริการในเชิงประชาสัมพันธ์

โดยข้อเท็จจริงกรุงเทพมหานครได้ดำเนินการในเชิงประชาสัมพันธ์อยู่แล้วทั้งในระดับสำนักงานเขตและในส่วนกลางที่รับผิดชอบโดยกองประชาสัมพันธ์ ในสถานการณ์ใหม่ เมื่อจัดตั้งศูนย์ข้อมูลฯ ขึ้นแล้ว การที่มีข้อมูลประชาสัมพันธ์และทุกสำนักงานเขตอยู่ครบถ้วนจะทำให้ศูนย์ข้อมูลทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ให้บริการเองสำหรับกลุ่มผู้ใช้ที่มี Internet Access และทำหน้าที่สนับสนุนหน่วยงานประชาสัมพันธ์เดิมในรูปแบบการให้บริการทางโทรศัพท์

4.2.2 การให้บริการเชิงวิชาการ

การที่ศูนย์ข้อมูล ต้องให้บริการหลายประเภท ทำให้มีการรวบรวมข้อมูลหลายประเภท ทำให้มีการรวบรวมข้อมูลต่างๆ มาไว้ในที่เดียวกัน มี User Interface และโปรแกรมประยุกต์สำหรับค้นหาข้อมูล และมี On-line Archive (ฐานข้อมูลที่บันทึกข้อมูลในอดีตหรือข้อมูลย้อนหลัง) หรือ Historical Data (ข้อมูลย้อนหลัง) สำหรับการสืบค้น ทำให้ในหลักการแล้วมีความเหมาะสมที่ศูนย์ข้อมูลฯ ก็จะให้บริการข้อมูลในเชิงวิชาการ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ว่าระบบสารสนเทศและระบบให้บริการข้อมูลที่มีอยู่ในปัจจุบันของกรุงเทพมหานครไม่สามารถให้บริการในเชิงวิชาการได้เนื่องจาก

- ระบบสารสนเทศที่มีอยู่เป็นระบบปฏิบัติการ ไม่เหมาะสมที่จะให้มีกิจกรรมอื่นไปรบกวน
- ฐานข้อมูลของระบบสารสนเทศมีอยู่หลายแห่ง ไม่สะดวกในการที่จะรวบรวมข้อมูลด้านต่างๆ

- ระบบสารสนเทศที่มีอยู่ไม่ได้ออกแบบมาสำหรับการให้บริการข้อมูล จึงไม่มี User Interface และโปรแกรมประยุกต์สำหรับการค้นหาข้อมูล

- ระบบสารสนเทศและระบบให้บริการข้อมูลไม่มี On-line Archive หรือ Historical Data ในการที่จะสืบค้นข้อมูลย้อนหลัง

นอกจากสภาพการเป็นการแหล่งข้อมูลใหญ่ที่สามารถใช้ในการสืบค้นได้อย่างสะดวกแล้วด้วยเทคโนโลยีและทรัพยากรที่ศูนย์ข้อมูล มีอยู่ยังสามารถประสานกับหน่วยงานอื่นของกรุงเทพมหานครในการให้บริการเชิงวิชาการเพิ่มเติม เช่น การประสานงานกับห้องสมุดกรุงเทพมหานครในการสร้าง Web Page เพื่อการค้นหาเอกสารที่มีอยู่ เป็นต้น

ดังนั้น แม้ว่าผลการสัมมนาและการสัมภาษณ์ผู้บริหารจะไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนในเรื่องการให้บริการเชิงวิชาการ แต่เมื่อพิจารณาประโยชน์ที่จะได้รับแล้ว ศูนย์ข้อมูลฯ ควรให้บริการในด้านนี้ด้วยเนื่องจากเป็นหน่วยงานเดียวของกรุงเทพมหานครที่มีความพร้อมของประเภทข้อมูลและกลไกต่างๆ ในการให้บริการ

4.2.3 การให้บริการเชิงพาณิชย์

กรุงเทพมหานครมีความต้องการที่จะให้บริการข้อมูล ในเชิงพาณิชย์ดังจะเห็นได้จากผลการสัมมนาความคิดเห็นที่พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามกว่าร้อยละ 65 เห็นว่าข้อมูลของหน่วยงานตนเองมีคุณค่าในเชิงพาณิชย์ และผู้ตอบกว่าร้อยละ 87 เห็นด้วยที่กรุงเทพมหานครควรจะให้บริการข้อมูลในเชิงพาณิชย์

สิ่งที่ต้องพิจารณาคือความเป็นไปได้ของนโยบายนี้ โดยการตรวจสอบกับกฎหมายหรือระเบียบที่เกี่ยวข้องว่าเชื่อหรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินนโยบายในเชิงพาณิชย์ในสองประเด็นคือ

- ข้อมูลสามารถเปิดเผยได้หรือไม่
- ข้อมูลที่เปิดเผยสามารถดำเนินการในเชิงพาณิชย์ได้หรือไม่

4.3 กรุงเทพมหานครกับการขยายการมีส่วนร่วม

เป้าหมายหลักๆ ของนโยบายและแนวปฏิบัติ คือ ขยายการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้ครอบคลุมคนทุกคนผู้ปรารถนาที่จะเรียนรู้ จะต้องมีการแบ่งความรับผิดชอบในการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยที่ผู้เรียนรู้ เป็นศูนย์กลางของภารกิจดังกล่าวจะเข้ามามีส่วนมากขึ้นในการจัดการดูแลในเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิตของตนเอง การที่จะบรรลุเป้าหมายข้างต้นได้นั้น

จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจให้ดีขึ้นกว่าเดิมในเรื่องกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายและเปิดกว้างสำหรับผู้เรียนและผู้ที่จะกลายมาเป็นผู้เรียนในอนาคต

กรุงเทพมหานคร มีนโยบายพัฒนาด้านการเรียนรู้สู่การเป็น SMART School หรือ “โรงเรียนคุณภาพมาตรฐานสู่ความสำเร็จ” (กรุงเทพมหานคร, 2549)

S = Success	การเรียนรู้สู่ความสำเร็จ
M = Morality	การเรียนรู้สู่คุณธรรม
A = Activity	การเรียนรู้สู่รอยยิ้ม
R = Relativity	การเรียนรู้สู่ชุมชน
T = Technology	การเรียนรู้สู่เทคโนโลยี

เว็บไซต์ของศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานคร ก็เป็นอีกหนึ่งการเรียนรู้สู่เทคโนโลยีเช่นกัน ซึ่งจัดเป็นหนึ่งในเป้าประสงค์ 7 ประการ คือ “การมีความฉลาดทางอารมณ์, เก่งคณิต-วิทย์ ควบคู่กับการใช้ภาษาและคอมพิวเตอร์, รักชุมชนและรักกรุงเทพฯ, รู้จักใช้ข้อมูลข่าวสาร, มีนิสัยรักการอ่าน การเรียนรู้ตลอดชีวิต, คิดวิเคราะห์เป็น, และยึดมั่นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

การเรียนรู้ตลอดชีวิตต้องเกี่ยวข้องกับทุกหน่วยงานภาครัฐ ในการบรรลุเป้าหมายในการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้เพื่อปวงชน หน่วยงานทุกๆ หน่วยของรัฐจะต้องรับผิดชอบในภารกิจดังกล่าว ดังนั้นกรุงเทพมหานครในฐานะ องค์การปกครองท้องถิ่นจึงมีอาจหลีกเลี่ยงภารกิจดังกล่าวได้ ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐ รวมทั้งกรุงเทพมหานครจึงมีนโยบายในการให้บริการเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยวางเป้าหมายให้ปวงชนทุกคนสามารถเข้ามาใช้บริการอินเทอร์เน็ตได้ ซึ่งรวมผู้ที่ต้องเผชิญกับอุปสรรคในเรื่องค่าใช้จ่ายด้วย รัฐ ผู้จัดสรรเงินทุน และผู้จัดการการเรียนรู้ ควรจะร่วมกันหาแนวทางส่งเสริมให้ปัจเจกชนได้เรียนรู้ทักษะและความรู้ ควรจะร่วมกันหาแนวทางส่งเสริมให้ปัจเจกชนได้เรียนรู้ทักษะและความรู้ที่จำเป็นในการใช้เทคโนโลยี

ปัญหาเฉพาะหน้า ก็คือ จะนำเทคโนโลยีที่มีอยู่แล้วมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีที่ปัจเจกชนและหลายครัวเรือนที่ลงทุนไปแล้ว ซึ่งสามารถนำมาใช้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมอีก การวางแผนอย่างเป็นระบบว่า ควรจะมีการนำเทคโนโลยีอื่นๆ มาใช้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ผู้คนสามารถเข้าถึงได้มากขึ้นเพียงใด จึงเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นการบริการข้อมูลผ่านเว็บไซต์ของศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานคร จึงช่วยให้ปัจเจกชนที่มีเครื่องคอมพิวเตอร์อยู่แล้วภายในบ้านเรือนสามารถหาความรู้เพิ่มเติมได้อย่างไม่จำกัดเวลา และวัยของผู้ที่จะเข้ามาศึกษา อีกทั้งยังมีเครื่องคอมพิวเตอร์ที่บริการข้อมูล ณ ที่ทำการของศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่อำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตทั่วโลกโดย Georgia Institute of Technology (<http://www-static.cc.gatech.edu/gvu/>) (องอาจ ฤทธิทองพิทักษ์, 2539) ที่ได้เริ่มทำการสำรวจมาตั้งแต่เดือนมกราคม 1994 และทำการสำรวจทุกๆ 6 เดือนการสำรวจครั้งล่าสุดเริ่มตั้งแต่วันที่ 10 เมษายน ถึงวันที่ 10 พฤษภาคม 1996 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเป็นชาวอเมริกัน ร้อยละ 73.4 ชาวยุโรป ร้อยละ 10.8 ผู้ใช้บริการใช้อินเทอร์เน็ตทุกวันเพื่อความเพลิดเพลิน และร้อยละ 36 ใช้บริการ World Wide Web แทนการดูรายการโทรทัศน์ ในการสำรวจครั้งเดียวกันนี้มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 11,700 80 ได้มีการรวมหัวข้อในเรื่องการเมือง เรื่องส่วนตัว และการใช้โปรแกรมจาวารวมไว้ด้วย โดยมีการแบ่งกลุ่มอายุและการวิเคราะห์ความแตกต่างของกลุ่มอายุที่ต่างกัน พบว่าอายุเฉลี่ยของคนใช้อินเทอร์เน็ตเท่ากับ 33 ปี ผู้หญิงสนใจใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นกว่าเดิมร้อยละ 24.3 เป็นร้อยละ 31.5 รายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวเท่ากับ 59,000 ดอลลาร์สหรัฐต่อเดือน

ธนัสถ์ เกษมไชนันท์ (2544) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้เว็บไซต์ (web sites) ของใช้อินเทอร์เน็ตในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อใช้เว็บไซต์ในกรุงเทพมหานครเป็นเพศชาย และเพศหญิง ในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ ร้อยละ 50.00 โดยมากกว่าครึ่งอายุระหว่าง 18-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 55.80 รองลงมาคือกลุ่มอายุระหว่าง 26-35 ปี ร้อยละ 31.80 มีการศึกษาระดับปริญญาตรีเป็นส่วนใหญ่ ร้อยละ 83.50 ประกอบอาชีพเป็นพนักงานบริษัท/ห้างร้านเอกชนมากที่สุด ร้อยละ 48.30 รองลงมา คือ นักเรียน / นิสิต นักศึกษา ร้อยละ 35.00 โดยส่วนใหญ่มีรายได้ในระดับ 5,000 – 15,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 45.80

สำหรับพฤติกรรมการใช้เว็บไซต์พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการใช้เว็บไซต์โดยเฉลี่ยประมาณ สัปดาห์ละ 5.58 ครั้ง และมีระยะเวลาในการใช้เฉลี่ยประมาณครั้งละ 2.44 นาที โดยช่วงเวลาที่ใช้บ่อยที่สุดคือ ระหว่าง 20.01 – 24.00 น.คิดเป็นร้อยละ 35.00 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้เว็บไซต์มาแล้ว 1-2 ปี คิดเป็นร้อยละ 43.80 สถานที่ใช้เว็บไซต์มากที่สุดคือ บ้าน และที่ทำงาน คิดเป็นร้อยละ 47.50 และ 41.80 ตามลำดับ ส่วนใหญ่ใช้เว็บไซต์โดยไม่เสียค่าบริการ

วัตถุประสงค์ในการใช้เว็บไซต์ จากการศึกษพบว่า วัตถุประสงค์ในการใช้เว็บไซต์ที่กลุ่มตัวอย่างเลือกตอบเป็นอันดับหนึ่งพบมากที่สุด 3 อันดับแรกคือ เพื่อสืบค้นข้อมูล เพื่อส่งข้อมูล

และจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ และเพื่อความบันเทิง โดยมี 3 เว็บไซต์ที่กลุ่มตัวอย่างนิยมใช้มาก คือ ฮอตเมลล์ ดอท คอม (Hotmail.com) ยะฮู ดอท คอม (Yahoo.com) และสนุก ดอท คอม (Sanook.com)

สำหรับปัญหาและอุปสรรคที่กลุ่มตัวอย่างประสบมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ การใช้เวลาดาวนโหลดข้อมูลนาน การขัดข้องทางเทคนิค และการใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อในการติดต่อสื่อสาร

กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมด มีความตั้งใจที่จะใช้เว็บไซต์ต่อไปในอนาคต ร้อยละ 98.30 ด้วยเหตุผลคือ เป็นประโยชน์และสะดวกสบายในการสืบค้นข้อมูล ให้ความบันเทิง และเพื่อติดต่อสื่อสาร

กลุ่มตัวอย่างมีความคาดหวังต่อประโยชน์ที่จะได้รับการใช้เว็บไซต์โดยรวมอยู่ในระดับสูง สำหรับการคาดหวังต่อประโยชน์ที่จะได้รับจากเว็บไซต์ 3 อันดับแรก คือ การช่วยให้ทราบข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่น่าสนใจ ช่วยค้นหาความรู้ใหม่ๆ ในด้านการศึกษาและงานวิจัย และช่วยประหยัดเวลาในการสื่อสาร

ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้เว็บไซต์ ได้แก่ ลักษณะทางประชากรศาสตร์ นั่นคือ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้

อัมไพศรี โสประทุม (2539, น. 41) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข้อมูล ข่าวสาร และปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับการสื่อสารเครือข่ายคอมพิวเตอร์ระบบอินเทอร์เน็ตของผู้ใช้คอมพิวเตอร์ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของอินเทอร์เน็ต ไม่มีความสัมพันธ์กับระยะเวลาในการตัดสินใจใช้อินเทอร์เน็ต และความต้องการในการเผยแพร่อินเทอร์เน็ตให้กับบุคคลอื่น แต่มีความสัมพันธ์กับความถี่ในการใช้ ความจำเป็นในการใช้เพื่อสื่อสารในงานธุรกิจปัจจุบัน ตลอดจนเป็นการพัฒนาการทำงานและความต้องการใช้ในอนาคต ขณะเดียวกันสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การศึกษา รายได้ การเป็นเจ้าของทรัพย์สิน มีความสัมพันธ์ต่อความต้องการใช้อินเทอร์เน็ต หรือการพัฒนาการทำงาน แต่ไม่มีผลต่อระยะเวลาหรือความถี่บ่อยในการตัดสินใจเลือกใช้

นิทัศน์ อิทธิพงษ์ (2544) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักการออกแบบเว็บเพจการศึกษาตามรูปแบบเว็บไซต์ยอดนิยมของไทย พบว่าหลักการออกแบบเว็บเพจการศึกษาตามคุณลักษณะเว็บไซต์ยอดนิยมจะมีคุณลักษณะที่เหมือนกันคือ เน้นการออกแบบให้ใช้งานได้ง่าย มีเนื้อหาตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย มีความสวยงามในการออกแบบ สามารถตอบสนองและดาวนโหลด (Download) ได้รวดเร็ว และมีการปรับปรุงเนื้อหา รวมทั้งรูปแบบให้ทันสมัยอยู่เสมอ นอกจากนี้ให้ข้อมูลหรือเนื้อหาวิชาที่จะให้กับผู้เรียนซึ่งเป็นส่วนหลักแล้ว เว็บการศึกษาควรจะ

ให้บริการที่เป็นที่ต้องการ หรือเป็นสิ่งที่น่าสนใจเพิ่มเติมกับผู้เรียน เช่น ข่าวการศึกษาที่น่าสนใจ ห้องสมุดออนไลน์มีระบบการสืบค้นข้อมูลที่ดี รวมทั้งความบันเทิงในรูปแบบต่างๆ เช่น เกมส์ การจัดกิจกรรม การประกวดเพื่อดึงดูดบทเรียน

ข้อเสนอการปฏิรูประบบการศึกษาของฮ่องกง กล่าวถึง การเรียนรู้ตลอดชีวิตว่า การศึกษาช่วยพัฒนาศักยภาพในตัวเรา สร้างองค์ความรู้และบ่มเพาะคุณภาพของบุคคล เสริมสร้างพลังอำนาจของมนุษย์ คุณประโยชน์ของการศึกษาไม่เพียงแต่สร้างคนที่มีวุฒิให้แก่สังคมเท่านั้น ยังมีภาระหน้าที่ที่กว้างไกลกว่า คือเปิดโอกาสให้ทุกคนก้าวหน้าไปอย่างทัดเทียมกัน ไม่ว่าฐานะทางสังคมหรือพื้นฐานทางครอบครัวจะเป็นอย่างไร ทุกคนมีโอกาสพัฒนาตนเองและประสบความสำเร็จในชีวิตด้วยกันทั้งนั้น เพียงแต่ขอให้มีความสามารถและตั้งใจแน่วแน่ที่จะดักตวงโอกาสในการเรียนรู้ให้มากที่สุด ดังนั้นการศึกษาจึงช่วยสร้างโอกาส และขับเคลื่อนความก้าวหน้าของคนในสังคม

"นักเรียน" เป็นหัวใจของการปฏิรูปทั้งปวง หัวใจของการปฏิรูปคือให้นักเรียนได้ "เรียนรู้ตลอดชีวิต" และ "สามารถพัฒนาตนรอบด้าน" การศึกษาขั้นพื้นฐานมีเป้าหมายให้นักเรียนทุกคนมีความสามารถดังกล่าว ส่วนผู้ที่มีศักยภาพสูงก็สามารถสร้างความเป็นเลิศในตน สำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและสูงกว่านั้น ทางกรของฮ่องกงใช้ระบบการศึกษาหลายช่องทาง และหลายรูปแบบเพื่อสร้างโอกาสและทางเลือกมากขึ้น ต่อจากนี้ไปนักเรียนจะสามารถเลือกเส้นทางการเรียนรู้ของตนตามแต่ความถนัดและความสามารถ เราจึงก้าวสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สนอง โหลิตวิเศษ ได้ศึกษาเรื่อง "การสังเคราะห์นโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประเทศไทยที่คัดสรร เพื่อเป็นแนวทางการจัดทำกฎหมายการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประเทศไทย" กล่าวว่า หลายประเทศมีแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมคล้ายกัน ในหลายประเด็น และมีแนวทางในการกำหนดนโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่คล้ายๆ กัน คือ

1. เป็นนโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้สำหรับศตวรรษที่ 21 โดยรัฐบาลให้การสนับสนุนในด้านทรัพยากรอย่างเต็มที่
2. มีการกำหนดวิสัยทัศน์ และหลักการสำคัญของระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ของประเทศ
3. มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นจัดทำการศึกษารวบรวมข้อมูล เพื่อเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานต่อรัฐบาล

4. มีโครงการและกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เป็นรูปธรรม สามารถนำสู่การปฏิบัติได้

5. มียุทธศาสตร์การดำเนินงานและแรงจูงใจ โดยเฉพาะการสนับสนุนของรัฐบาล การร่วมลงทุนระหว่างสถานประกอบการ รัฐ และบุคคล

6. ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่บ้าน ชุมชน และสถานประกอบการ

7. มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ เพื่อวางรากฐานสำหรับระบบการเรียนรู้บนโครงข่ายสารสนเทศ เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลความรู้ได้มากขึ้น

สรุป จากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเว็บไซต์ของศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานคร กองสารสนเทศภูมิศาสตร์ สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผลกรุงเทพมหานคร มีแนวโน้มสามารถการเสริมสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตแบบมีส่วนร่วมสำหรับประชาชนได้ จึงเห็นควรศึกษาเรื่องดังกล่าวอย่างจริงจัง ตามกรอบแนวคิดและทฤษฎี เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนางานดังกล่าว ให้มีประสิทธิภาพของการให้บริการ ต่อไป

จ่านักหอสมุด

กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากการทบทวนวรรณกรรมและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่กรอบแนวคิดในการศึกษา ดังนี้

